

דבר העורך

ד"ר יניב שמעון גולדברג

אני שמח להציג את גיליון ההומור ומשפט של הומור מקוון: כתב עת מדעי לחקר ההומור. גיליון זה מבקש להעמיד במרכז הדיון את אחד ממפגשיהם המרתקים והמורכבים ביותר של שני תחומי דעת הנראים לכאורה רחוקים זה מזה: ההומור והמשפט. בעוד המשפט מזוהה עם סדר, נורמות, סמכות והכרעה, ההומור מזוהה עם חריגה, אי-הלימה, ביקורת, משחק וערעור על מוסכמות. אולם דווקא המתח שבין שני העולמות הללו הופך את נקודת המפגש ביניהם לפורייה מבחינה מחקרית. ההומור אינו רק מושא להסדרה משפטית ואינו רק אמצעי בידורי; הוא משמש כלי רטורי, מנגנון חברתי, אמצעי ביקורת ולעיתים אף דרך להבנת מוסדות משפטיים, יחסי כוח ושינויים חברתיים.

המאמרים בגיליון מדגימים את רוחב היריעה של תחום מחקר זה. הם נעים מן המשפט העברי אל המשפט החוקתי והציבורי, מן ההיסטוריה היהודית אל המשפט בן זמננו, מן התיאטרון אל העיתונות, ומן ההכרעה השיפוטית אל השיח הציבורי והפוליטי. כולם מבקשים להראות כי ההומור איננו תוספת אסתטית לשיח המשפטי, אלא מרכיב בעל משמעות פרשנית, מוסדית ותרבותית.

מאמרו של **יהונתן ארנד**, *הומור ללא צוחק: כרוניקה של ציניות בשיח גיוס החרדים בישראל*, מרחיב את גבולות המושג 'הומור' אל מחוזות האירוניה והציניות הפוליטית. באמצעות ניתוח שיח של התבטאויות ציבוריות, פסיקת בתי המשפט, דיוני הכנסת והתקשורת, מציע המאמר לראות בציניות הרטורית מנגנון המסייע להתמודד עם המתח שבין אידאולוגיה למציאות פוליטית משתנה. ההומור כאן אינו מבקש להצחיק אלא לחשוף את הפערים שבין שיח נורמטיבי לבין פרקטיקה ציבורית.

מאמרי **(י.ש.ג.)**, *הגבר הוא גבר אם אשתו מרשה לו?* עיון משפטי במחזה שני קוני למל, מציע קריאה חדשנית במחזהו הקלאסי של אברהם גולדפאדן באמצעות שילוב של משפט עברי, פסיכואנליזה ותיאוריה פמיניסטית. במרכז הדיון ניצבת שאלת ההסכמה לנישואין ומקומה של האישה במערכת המשפחתית, תוך הבחנה בין עקרונות ההלכה לבין המציאות החברתית שבה פועל המחזה. בכך מדגים המאמר כיצד קומדיה יכולה לשמש כלי לביקורת משפטית וחברתית גם יחד.

מאמרו החדשני של **שאו** **שארף**, *כל השומע יצחק לי – ההומור השיפוטי בפסיקותיו של השופט יצחק עמית*, נכנס לאחת הסוגיות הבודעות במדינת ישראל כיום, ביחס לבית המשפט העליון ולעומד בראשו. שארף בוחן את פסיקותיו של נשיא בית המשפט העליון, השופט יצחק עמית, בוחן את ההומור המשתקף בה, ומגלה כיצד הופך ההומור לחלק מן הכתיבה השיפוטית עצמה. באמצעות יישום המסגרת התאורטית של Lucas K. Hori על פסיקותיו של נשיא בית המשפט העליון, בוחן המאמר את יתרונותיו של ההומור בהנגשת המשפט ובהבהרת ההנמקה לצד הסיכונים הגלומים בו – פגיעה בכבוד בעלי הדין, ערעור הניטרליות ופגיעה באמון הציבור. המאמר מציע מסגרת שיטתית לדיון בשימוש בהומור בפסיקה הישראלית ומעמיד תשתית למחקר עתידי בתחום.

ההיבט ההיסטורי של המפגש בין הומור למשפט זוכה לביטוי במאמרו של **משה רוזנברג**, משפט **בייליס בראי מדורי ההומור של עיתונות היידיש בורשה (1911–1913)**. המאמר חושף כיצד עיתונות ההומור היהודית התמודדה עם אחת מעלילות הדם הידועות ביותר בעת החדשה. דווקא לנוכח האיום האנטישמי והעוול המשפטי הפך ההומור לאמצעי של חוסן, התנגדות ועיצוב זהות קולקטיבית. בכך מצטרף המאמר למסורת מחקרית הרואה בהומור מנגנון חברתי המאפשר לקהילה להתמודד עם מצבי משבר קיצוניים.

לצד המאמרים המחקריים כולל הגיליון גם מאמר דעה מאת **פרופ' רון אהרוני**, **הגדרת הומור: כפייה ואיך להימנע ממנה**. המאמר מציע בחינה ביקורתית של התאוריות המרכזיות בחקר ההומור, ומזהיר מפני הנטייה להציע הגדרות כוללניות המתיימרות להסביר את כלל תופעות ההומור באמצעות מנגנון אחד. מתוך דיון פילוסופי ומתודולוגי רחב קורא אהרוני לגישה זהירה, אמפירית ורב־ממדית יותר לחקר ההומור.

את הגיליון חותמת סקירת ספרים מאת **פרופ' אריה סובר** לספרה של קרן צדפי, הדיוקן העקום: על הקריקטורה הפוליטית במצרים המודרנית, 1880–1940. הסקירה מציגה את תרומתו של הספר להבנת הקריקטורה כמרחב שבו נפגשים הומור, תרבות, פוליטיקה ויחסי כוח, ומדגישה את חשיבותו הן למחקר הקריקטורה והן לחקר ההומור בכלל.

מן המאמרים השונים עולה כי המשפט וההומור אינם שני עולמות נפרדים. המשפט נעזר לעיתים בהומור כדי לשכנע, להסביר ולהנגיש; ההומור, מצדו, משתמש במשפט כדי לבקר מוסדות, לחשוף יחסי כוח, להתמודד עם עוול ולעצב זיכרון קולקטיבי. שניהם מבקשים לפרש את המציאות ולהעניק לה משמעות, ושניהם פועלים באמצעות השפה, הסיפור והתרבות.

תודתי נתונה למחברי המאמרים על תרומתם המחקרית, לשופטים האנונימיים על הערותיהם המעמיקות, לחברי המערכת ולעורכי המשנה של כתב העת על עבודתם המסורה, ולכל מי שתרום להוצאתו לאור של גיליון זה.

אני מאחל לקוראות ולקוראים קריאה מהנה, מעשירה ומעוררת מחשבה.

יניב שמעון גולדברג